

KEES VAN DE DOMINEE

KEES VAN DE DOMINEE

Herinneringen aan oorlog en bezetting
van een Renkumse predikantenzoon

Dick de Mildt (red.)

Schrijver: Dick de Mildt (red.)

Coverontwerp: Dick de Mildt

ISBN: 9789402151138

© 2020 Dick de Mildt, EX POST FACTO

Inhoudsopgave

Een korte kennismaking	7
Hoofdstuk 1. De meidagen van '40	9
Hoofdstuk 2. De vrijheid beknot	15
Hoofdstuk 3. Op weg naar het onbekende	20
Hoofdstuk 4. Spanning en nieuwe actie	26
Hoofdstuk 5. Vogelvrij	28
Hoofdstuk 6. Vluchtplannen en arrestatie	33
Hoofdstuk 7. Le Bordiot (Bourges)	39
Hoofdstuk 8. Dieptepunten (I)	45
Hoofdstuk 9. Dieptepunten (II).....	53
Hoofdstuk 10. Op de vlucht.....	58
Hoofdstuk 11. De laatste etappe.....	63
Hoofdstuk 12. De bevrijding in zicht	70
Hoofdstuk 13. Naschrift 1944-1945	73
Toelichting en illustraties	94

Een korte kennismaking

Kees was achttien jaar oud toen de oorlog uitbrak. Hij werd op 19 april 1922 geboren als de vierde uit een gezin dat uiteindelijk vijf kinderen zou gaan tellen. Voorafgegaan werd hij door zijn drie zusters, Lies (1916), Rie (1918) en Maap (1919), en gevolgd door broer Jan (1924). Een paar maanden voor Kees' geboorte was het gezin verhuisd van het Zeeuwse Spijkenisse naar het Veluwe Renkum, waar zijn vader, Henri Zacharias de Mildt, zijn loopbaan als gereformeerd predikant voortzette. Het gezin nam zijn intrek in de ruime pastorie aan de Molenweg 58. ^{*1}

Vanaf het moment dat Kees naar school moest werd al meteen duidelijk dat hij alles behalve een studiebol zou worden. De wereld van de jonge Kees was niet die van de boeken, maar van de buitenlucht, de handenarbeid, de pastorietaan en de naburige boerderij. Uiteindelijk koos hij voor het brood- en banketbakkersvak, waar hij op veertienjarige leeftijd als volontair in Wageningen aan begon.

Het gereformeerde dorpsleven, waarin zijn vader een hoofdrol speelde, was voor 'Kees van de Dominee' een milieu waarin uiteraard kerkbezoek, 'School met den Bijbel' alsmede het daarmee verbonden verenigingsleven, tot de vanzelfsprekendheden behoorden. Voor het overige was het vooroorlogse Renkum voor de opgroeiende Kees en zijn kameraden een enigszins ingeslapen omgeving, waarin het toppunt van spanning en ondeugd leek te bestaan uit het 'jatten van peren uit de tuin van de bovenmeester', zoals hij het zelf ooit omschreef. Het was een wereld die de ouderen onder ons onmiskenbaar doet denken aan Wim Sonnevelds beroemde ballade van 'Het Dorp'.

Werelds vertier zochten Kees en zijn vrienden en vriendinnen vooral in de jazzmuziek, het openluchtzwembad in de Rijn en het bezoek aan

¹ De passages waarop, aan het einde van het boek, een toelichting wordt gegeven zijn voorzien van een asterisk (*).

de Wageningse of Arnhemse bioscopen. Bij herhaling werd hij bij die laatste 'zonde' betrappt door het spiedend oog van deze of gene gereformeerde broeder, die prompt zijn vader inlichtte. Die bleek er overigens geen al te grote bezwaren tegen te hebben, maar raadde zijn zoon toch aan zijn bioscoopbezoek zoveel mogelijk buiten het blikveld van de gemeentelijke speurneuzen te praktizeren.

In de maand dat in Europa de oorlog uitbrak – september 1939 – viel de 17-jarige Kees als een blok voor de charmes van zijn 15-jarige dorpsgenote, Rietje Maters. Rietje was een arbeidersdochter uit een socialistisch milieu en dus een bron van gereformeerde ergernis. Aan de problemen die dat zou gaan opleveren besteedt Kees zelf hieronder nog enige aandacht en ze zijn elders door mij ook nog uitvoeriger beschreven.²

Toen in mei 1940 de oorlog uiteindelijk ook de Nederlandse grens bereikte, was Kees in opleiding bij het Instituut 'Station voor Bakkerij en Maalderij' te Wageningen. *

Zijn herinneringen aan de oorlogsjaren stelde Kees uiteindelijk zo'n veertig jaar later op schrift. Behoudens enkele redactionele wijzigingen, vindt men ze hier weergegeven zoals hij ze opschreef. Zoals zovele van zijn generatiegenoten heeft Kees zijn ervaringen gedurende de bezettingsjaren zijn hele verdere leven met zich 'meegesjouwd'. En dat is ook niet zo verwonderlijk, want daarvoor waren die ervaringen dramatisch genoeg, zoals uit het onderstaande zal blijken. Driekwart eeuw na de bevrijding kunnen wij ons nog maar moeilijk voorstellen welke ingrijpende invloed oorlog en bezetting op het dagelijks leven van onze (groot-)ouders uitoefende. Wie daar niettemin belangstelling voor heeft, is aangewezen op de door hen overgeleverde herinneringen. Dit is er een van.

Dick de Mildt, Nijmegen, januari 2020

² Zie Dick de Mildt, *Gestichte Zielen. Kroniek van vervlogen tijden* (publicatie in voorbereiding).

Hoofdstuk 1. De meidagen van '40

Op de tiende mei 1940 werd ik 's morgens om vijf uur gewekt door het zware geronk van vele overtrekkende vliegtuigen. Komende van oostelijke richting trokken zij naar het westen en aanvankelijk dachten we aan een luchtaanval op Engeland, toen er door de radio-nieuwsdienst werd medegedeeld dat de Duitsers verraderlijk ons land waren binnengevallen en ons tegelijkertijd de oorlog hadden verklaard. Grote woede en verontwaardiging alom! Emoties laaiden hoog op en toen pas voelde een ieder zich persoonlijk betrokken bij de situatie waarin ons land zich bevond. Ik kleepte me aan, pakte mijn fiets en reed naar het naburige Wageningen om poolshoogte te nemen. Immers, Wageningen, dat in de vuurlinie lag vanuit de Grebbeberg, zou bij een eventuele aanval in zijn geheel geëvacueerd worden. Alle inwoners zouden per Rijn-aken via de Rijn naar het westen worden getransporteerd. Daarvoor lag reeds lang een tot in details voorbereid plan klaar. Ter hoogte van de Nude, een gebied liggende tussen Wageningen en Rhenen, waar de Grebbelinie begon, was alle burgerverkeer afgesloten. Velen trachtten zich op te geven voor hulpdiensten waar dat nodig mocht zijn. Geconfronteerd met een toestand waar niemand op verdacht was, deed het allemaal chaotisch aan. De evacuatie was echter spoedig in volle gang. Militairen reden af en aan en vorderden automobielen en paarden en betrokken hun stellingen.

Ik was nog maar juist thuis gekomen toen ik het dringende verzoek kreeg bij een plaatselijke bakker de productie over te nemen want de eigenaar van de zaak was, door een maagbloeding getroffen, uitgeschakeld. Het was vrijdag voor Pinksteren, dus drukke bezigheid in het bakkerijbedrijf. De vaste medewerkers en ik spraken af dat we desnoods de gehele nacht zouden doorwerken.

Intussen wisselden berichten en geruchten elkaar af. Tegen de avond kwam de mededeling dat vijandelijke eenheden ons dorp naderden

en dringend werd de bevolking gemaand in huis te blijven. Overal werd geschoten, motoren ronkten en niemand van de burgerbevolking bewoog zich nog op straat. Iedereen was in angstige afwachting van wat er zou gebeuren. Het gaf iets huiveringwekkends, iets lugubers. Wij verschansten ons in de nok van het huis achter een dakkapelletje, omdat we nieuwsgierig waren naar wat er zich in onze dorpsstraat zou afspelen. Plotseling naderde van uit de richting Heelsum een Nederlandse motorrijder met zijspan, waarop een machinegeweer was bevestigd. Al schietend reed hij langzaam in de richting Wageningen. Bij een zijstraat verdween hij achter de bomen. Korte tijd stilte en grote spanning. We keken vanuit het raam de straat in en trokken ons ijlings terug. Want daar kwamen ze aan... sluipend langs de huizen en tuinen. Goed geüniformeerde, vreemd uitgedoste en tot de tanden gewapende Duitse soldaten; hun helmen omgeven door van de bomen en struiken afgerukte bladeren en takken voor camouflage. Sommige droegen mandjes op hun rug met postduiven erin. Onze eerste ervaring met de realiteit van de oorlog binnen onze grenzen. Iets wat we niet voor mogelijk hadden gehouden....

Overal spiedend en door de ramen en steegjes glurend, de wapens tot schieten gereed en erg nerveus, kwamen ze nader. Deze stoottroepen, behorende tot de elite van de SS hadden bittere ervaringen opgedaan tijdens de veldtocht tegen Polen. Met franc-tireurs en sluipschutters in Polen hadden de Duitse overvallers een onverwacht element tegen zich gekregen, waarop men niet verdacht was. En dat had vele levens gekost. En daarom waren ze in Nederland zo op hun hoede. Immers uit alle hoeken en gaten konden de Duitsers gevaar verwachten.

Af en toe werd er geschoten en hoorden we het geratel van machinepistolen; korte stoten en soms zwaarder geschut. Een gemotoriseerde militair met in de zijspan een schutter met mitrailleur reed midden in de dorpsstraat richting Utrechtse straatweg. Plotseling hoorden we een oorverdovend lawaai en de

motorrijder met z'n kameraad vlogen van hun motor, getroffen door het tegenvuur van Nederlandse militairen, die zich achter bomen en struiken hadden verscholen. Er was contact met de Nederlandse strijdkrachten en overal hoorden we geweervuur.

Later hoorden we dat de Nederlandse militaire eenheden zich al schietend via Oranje Nassau's Oord, een herstellingsoord voor TBC-patienten, grenzend tussen het aan het dorp gelegen bosgedeelte en de Wageningse Berg, hadden teruggetrokken, na flinke verliezen te hebben toegebracht aan de gretig oprukkende Duitse keurtroepen. Inmiddels waren ook in Renkum de eerste burgerslachtoffers gevallen. Jacob Peelen was tegen de waarschuwingen in de koeien gaan melken in het weiland aan de bokkedijk en werd dodelijk getroffen door geweervuur. Enige dagen geleden was hij nog trots bij ons komen melden dat hij vader was geworden van een 'wolk' van een zoon.... Ook de varkensboer Albert Teunissen vond de dood toen hij bij het naderen van de Duitsers hard lopend naar huis holde.

Langzaam, voor de Duitsers veel te langzaam, verplaatste de strijd zich in de richting van Wageningen, een inmiddels door de burgers verlaten stad, waar tenslotte de slag aan de Grebbeberg bij Rhenen plaatsvond ten koste van vele doden.... Intussen was ook ons dorp nagenoeg leeggestroomd. In opdracht van de Duitse legerleiding moesten allen hun huizen verlaten en in oostelijke richting onderdak zoeken. Midden in de dorpskern werd geschut geplaatst, teneinde de Grebbelinie onder vuur te nemen. Het was namelijk denkbaar dat er van daar zou worden teruggeschoten door de Nederlandse artillerie en de neervallende granaten een groot gevaar voor de burgerbevolking zouden opleveren met alle problemen van dien voor de Duitse frontcommandant. En die zorg kon hij er niet bij hebben; het ging hem toch al veel te langzaam, bleek later. En hij verloor meer manschappen dan hij had verwacht.

Het werken in de bakkerij was intussen zinloos geworden. Granaten daverden onophoudelijk over de huizen en de familie vertrok met de